

PKK'nın Laiklik Söylemi: "Truva Atı" İslam'dan Demokratik İslam Kongresi'ne

PKK's Laicism Discourse: From "Trojan Horse" Islam to the Democratic Islam Congress

Teslim: 27 Haziran 2015

Onay: 1 Temmuz 2015

Erkan ERTOSUN*
Didem TOMASLAR**

Öz

Bu makale, örgütün kuruluş döneminden günümüze kadar PKK'nın laiklik söylemini incelemektedir. Çalışmada örgütün laiklik söyleminin hangi temel kavramlar ekseninde şekillendiği, söylemin geçirdiği değişim süreci ve bu değişimin belirleyici nedenleri araştırılmaktadır. İncelemeye PKK kurucu lideri Öcalan başta olmak üzere örgüt ileri gelenlerinin yazılı eserleri, sözlü açıklamaları ve örgütün yayın organlarındaki yazılar kaynaklık etmektedir. Makale, PKK'nın laiklik söyleminin örgütün ideolojisinden daha çok konjonktürel ve işlevsel nedenlere dayandığını öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *PKK, Öcalan, Laiklik, Söylem Analizi, Türkiye, Kürt Sorunu*

Abstract

This article analyzes the discourse of laicism of the Kurdish militant group PKK since its birth to today. It seeks to explain the basic tenets of the laicist discourse of the organization, the process of change in this discourse and the decisive factors behind this change. The main sources of this analysis are the written and oral texts of the leading actors of the organization including its founding leader Öcalan and the texts in the organization's printed media. This article argues that the laicism discourse of the PKK relies mainly on conjunctural and functional reasons rather than the ideology of the organization.

Keywords: *PKK, Öcalan, Laicism, Discourse Analysis, Turkey, Kurdish Question*

* Yrd. Doç. Dr., Turgut Özal Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

GİRİŞ

Kürt sorunu ve bu soruna bağlı olarak gelişen PKK (*Partiya Karkeren Kurdistan* / Kürdistan İşçi Partisi) terörü, 1980'lerin başından bu yana Türkiye gündeminde öncelikli bir yer işgal etmektedir. Başlangıçta büyütülmemesi gereken bir konu olarak yaklaşılacak sorun, 1990'larda Türkiye'nin en önemli güvenlik tehdidi seviyesine yükselmiştir; ne var ki meselenin artan önemi, sorunun güvenlik ve ekonomik kalkınma boyutu ile sınırlı olarak ele alınmasını engellememiştir. İlk kez Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde sorunun kimlik boyutu devlet adamları düzeyinde dillendirilmeye başlanmışsa da, konunun sosyo-kültürel boyutunun ciddi seviyede ele alınmaya başlanması için 2000'li yılları beklemek gerekecektir. Sorunun devlet tarafından algılanma ve tanımlanma biçiminin akademik çalışmalara da yansıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Arif Bingöl tarafından kaleme alınan *Kürt Sorunu Bibliyografyası*'ndaki¹ kapsamlı analizin de gösterdiği gibi, Türkiye'de Kürt sorunu üzerine yapılan çalışmaların büyük bir bölümü konuyu terör ve güvenlik ekseninde ele almaktadır. Hâlbuki devletin çok geniş imkânlarıyla yürüttüğü silahlı mücadeleye, özellikle 1990'lardaki kapsamlı askeri operasyonlara ve 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ele geçirilmesine rağmen sorunun terör boyutunun bitirilemeyeceği, konunun bir güvenlik meselesinden ibaret olmadığını göstermektedir.

Çözümün en önemli aşaması, sorunun doğru tanımlanması ve sorunun aktörlerinin doğru anlaşılması ile başlar. Bu açıdan sorunun güvenlik boyutu kadar siyasi, sosyal ve kültürel yönlerine odaklanması gereklidir. Şüphe yok ki PKK, 1978'de kuruluşundan bu yana Kürt sorununun başat aktörlerinden biridir. Silahlı bir terör örgütü olmasının yanında ideolojik söylemi ile Kürt halkı üzerinde oldukça önemli ve artan bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, Kürt sorununun isabetli bir analizi için PKK'nın da kapsamlı ve çok boyutlu biçimde anlaşılması zorunludur. Bu çalışmada PKK'nın laiklik söylemine odaklanılarak örgütün ideolojik, sosyal ve kültürel açıdan anlaşılmasına katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

Laiklik konusu, Kürt sorunu ve terör gibi Türk siyasetinin en can alıcı tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Milli Güvenlik Konseyi'nin 1990'ların ilk yarısında ayrılıkçı terörü öncelikli tehdit olarak tanımlaması,² ikinci yarısında ise buna irticanın eklenmesi³ dikkat çekici bir durumdur. Yani, ülke bütünlüğünün ve laiklik ilkesinin korunması, Türkiye için öncelikli ulusal güvenlik meselesidir. Bu noktada, devletin ulusal bütünlüğüne yönelik

¹ Arif Bingöl, *Kürt Sorunu Bibliyografyası* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014).

² Meliha B. Altunışık, "Güvenlik Kısılacısında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* içinde (Der.) Gencer Özcan ve Şule Kut, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998), 334.

³ Gencer Özcan, "Ana Muhalefet Hükümetinin Orta Doğu Politikasından Kesitler", *Onbir Aylık Salтанat: Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi* içinde (Der.) Gencer Özcan, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998), 219-220.

tehdit olarak görülen PKK'nın, başka bir öncelikli hassasiyet alanı olan laiklik konusuna nasıl yaklaştığı ilgi çekici bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında, 1990'larda bariz bir biçimde karşımıza çıkan durum, temelde Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinden kaynaklanmaktadır ve her dönem için geçerlidir. Etnisite ve din, kurucu ideolojinin belirlediği Türk ulusal kimliğinden dışlanmış;⁴ dışlanan unsurlardan biri olan etnisite temelli bir ideolojik ve silahlı mücadele yürüten PKK'nın diğer dışlanan bir unsur olan dine yaklaşımı ve laikliği nasıl tanımladığı önemli ve ilgi çekici bir konudur.

PKK'nın laiklik söylemini ele alan bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılacaktır. Söylem analizi, sözlü veya yazılı bir metni mesajın niteliği, mesajı verenin amaçları ve dinleyiciler üzerindeki etkisi bakımından incelemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Söylem analizinin sosyal bilimlerdeki önemi, dilin basit bir iletişim aracı olmanın ötesinde sosyal yaşamın merkezinde ve yaşamı inşa edici bir sosyal faaliyet olduğu varsayımına dayanır.⁵ Nitekim Michael Foucault da "Dil [...] düşüncenin çözümlenmesi'dir: basit bir parçalara ayırma işlemi değil de, düzenin mekân içinde derinlemesine ihdas edilmesidir"⁶ sözleriyle söylemin analiz edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, PKK'nın kendine has bir dil geliştirdiği, bu dilin kendi özgün koşulları altında bazı anlamlar taşıdığı ve böylelikle genelde Kürt halkı özelde örgüt üyeleri üzerinde bir tesir hâsıl etmenin amaçlandığı bir gerçektir. Örneğin, "Git, özeleştirini ver" ifadesi, PKK çevresinde aşına olunan bir söylemdir. Burada özeleştirinin kendi başına değerli olmasından öte bir anlam söz konusudur. O da alıcıda bıraktığı etkidir. O halde söylem, tek başına kelimelerin birbirine bağlanması değildir, alıcı ile bütünleşir. Militanların özeleştirisi verme alışkanlığı, kendini yenileyen bir yetersizlik/suçluluk hissine kapılmalarına mı -ki böyleyse lidere bağlılığı artırabilir- yoksa PKK'nın iddia ettiği gibi ideolojik olarak kendilerini geliştirmeye mi yol açtığı araştırılmayı bekleyen bir sorudur. PKK, büyük oranda kurucu ideolojisine dayandırdığı, ancak değişen koşulların doğurduğu pragmatik ihtiyaçlara göre de şekillenen söylemini, Kürt halkını etkilemek, militan kazanmak, mevcut militanlarının örgüte ve ideolojiye bağlılığını pekiştirmek ve geniş çevreye mesaj vermek gibi farklı amaçlar için kullanmaktadır. Nitekim örgütün yayın organı *Serxwebun* dergisinde 1990 yılında yayımlanan bir yazıda "Hiç kimse bizim kadar söz gücünü ve ikna gücünü kullanmadı"⁷ denerek örgüt için söylemin ne denli etkin bir araç olduğuna işaret edilmektedir.

⁴ Bu konuda detaylı bir analiz için bkz. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013).

⁵ Hilal Çelik ve Halil Ekşi, "Söylem Analizi," *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 1, Sayı 27, 101.

⁶ Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay) (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 134.

⁷ "PKK'lı Olmak Her Koşulda Yeniden Doğuş Yapabilmektir," *Serxwebun*, Sayı 108 (1990), 10. <http://www.serxwebun.org/arsiv/108/files/assets/downloads/page0010.pdf> (Erişim: 8 Mart 2015)

PKK'nın kurucusu ve lideri olarak Abdullah Öcalan'ın kuruluş döneminden hapiste geçirdiği günlere kadar örgüt üyeleri ve örgüte sempatiyle bakan Kürt halkı üzerinde önemli bir etkisi söz konusudur. PKK'nın laiklik söylemine odaklı bu çalışmada da öncelikle ve ağırlıklı olarak Öcalan'ın kitapları ve açıklamalarına başvurulacaktır. Ayrıca çalışma, diğer PKK kurucu ve yöneticilerinin açıklamaları, örgütle ilişkili yayın organlarında yer alan metinler ve Kürt sorununu ve örgütü yakından izleme fırsatı bulmuş kişilerle yapılan mülakatlar ile desteklenecektir.

Söylem analizi literatüründeki önemli bir kavram olarak metinlerarasılık (intertextuality), hem geçmişte hem de günümüzde tüm metinlerin başka diğer metinler ile bağlantılı olduğunu iddia eder.⁸ Bu bağlamda, makalede, gerek Öcalan'ın gerekse diğer PKK kaynaklarının aynı dönemdeki veya farklı zamanlardaki metinlerinde laiklik ekseninde belirli kavram ya da konulara nasıl göndermede bulunduğu, bunlar arasında nasıl bir bağ/ilişki kurulduğu ve bu göndermelerin zaman içinde değişip değişmediği incelenecektir. Buradan yola çıkarak makale, şu araştırma sorularına cevap bulmayı amaçlamaktadır: PKK'nın laiklik söyleminde öne çıkan temel kavram ve yaklaşımlar nelerdir? Bu söylem hangi motivasyon kaynaklarından beslenmektedir? PKK'nın laiklik söyleminde nasıl ve ne ölçüde bir değişim yaşanmıştır? Bu değişim hangi nedenlerle açıklanabilir?

Makale, PKK'nın laiklik söyleminin yapısal (ideolojik) nedenlerden ziyade konjonktürel ve işlevsel gereklerin doğurduğu pragmatik mülahazalarla şekillendiğini iddia etmektedir. Makalede öncelikle laiklik kavramı, Türkiye'de laiklik tartışmaları ve bu tartışmalar içinde PKK'nın konumu ele alınacaktır. Ardından örgütün laiklik söylemi; kuruluş dönemi ve 1980'ler, 1980'lerin sonu-1990'lar ve 2002 sonrası olmak üzere üç bölüme ayrılarak incelenecektir.

1. LAİKLİK, TÜRKİYE'DE LAİKLİK TARTIŞMALARI VE PKK

Laiklik, devletin dini esaslara göre yönetilmemesi ve dinlere eşit mesafede olması biçiminde tanımlanabilir. Daver'e göre, laiklik, devlet işlerinin ve hukuk kurallarının dine göre düzenlenmemesi ve devletin tarafsız biçimde din ve düşünce hürriyetine saygı göstermesidir.⁹ Kışlalı, laik devleti, dine karşı olarak değil dinsel kurallara göre düzenlenme zorunluluğu olmayan devlet biçiminde tarif etmektedir.¹⁰ Eroğul ise laikliğin düşünce özgürlüğü, sınıf savaşımı ve Atatürkçülük zemininde açıklanabileceğini ifade ettikten sonra kendisi buna bir dördüncü kategori ekleyerek, laikliği, tıpkı mülkiyet ve kişi güvenliği gibi vatandaşlara tanınmış "özel bir hak" olarak tanımlamaktadır.¹¹

⁸ Ruth Wodak, "Introduction: Discourse Studies-Important Concepts and Terms", *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences* içinde (Der.) Ruth Wodak & Michal Krzyzanowski, (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 3.

⁹ Bülent Daver, *Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik* (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF yayınları, 1955), 3-7.

¹⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi* (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), 152.

¹¹ Cem Eroğul, "Özel Bir Hak Olarak Laiklik," *Ankara Üniversitesi SBF Yayınları* 46, Sayı 1

Laiklik ve sekülerlik birbirinin yerine sıkça kullanılan kavramlar olsa da bu iki kavramın kaynağında ve kullanım alanlarında bir takım farklılıklar söz konusudur. Dinsel olanın dünyevi olana bağlanması yani dinin siyasetin otoritesi altına girmesi anlamındaki sekülerleşme kavramı Protestonlar tarafından kullanılmıştır. Din ve siyasal iktidar arasında gerçek bir ayrılığı ifade eden laikleşme ise Katolik dünyaya ait bir kavramdır.¹² Oran ise laiklik kavramının devlet ve devlet politikasıyla ilgili, sekülerliğin ise topluma ilişkin bir kavram olduğunu ifade etmektedir.¹³ Sekülerleşme dinin prestijinin azalması iken laiklik siyasi bir projeye işaret etmektedir. Laik olmayan bir devletin seküler toplumu, laik olan bir devletin seküler olmayan toplumu bulunabilir.¹⁴ Türkiye’deki yaygın söylemde laiklik-sekülerizm ayrımı yapılmayıp, ekseriyetle laiklik ifadesi kullanıldığından dolayı bu makalenin genelindeki söylem analizinde laiklik kavramının kullanılması; bu söylemlerin Türkiye’de yaşayan Kürt toplumuna etkisinin sorgulandığı kısımlarda ise sekülerleşme kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Laiklik, Türkiye’de geçmişten bugüne çok tartışılan bir kavramdır. Bu, entelektüel seviyede bir tartışma olmanın ötesinde siyasi ve toplumsal boyutlarıyla bir saflaşma, ayrışma, hatta sıcak bir çatışma alanı haline dönüşmüştür. Öncelikle, Türkiye’de laikliğin tanımı üzerinde bir uzlaşmaya varıldığını söylemek mümkün değildir. Türkiye’de laiklik tartışmalarının kökeninde siyasi cepheleşmeler yatmaktadır. Feyzioglu’nun ifadesiyle din ve devlet işlerine bakış açılarında farklılıklar, laiklik tanımlarındaki ayrışmaya yol açmaktadır.¹⁵ PKK da 1980’lerden günümüze Türkiye’deki laiklik tartışmalarının bir aktörü olarak rol almıştır. Örneğin, 1990’da Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay’ın istifasının laikliğin zarar görmesi kaygılarına dayandırılması gündeme gelince, örgütün yayın organı *Serxwebun* dergisinin Aralık 1990 sayısında irtica tehdidi algısının tamamen sahte ve ikiyüzlü, kamuoyunu aldatıcı nitelik taşıdığı iddia edilmiştir:

“Ordunun irticaya karşı olduğunu, Torumtay’ın Özal’a karşı laikliği savunmak için istifa ettiğini söylemek tam bir yalancılık ve saptırmadır. [...] İrtica ile mücadele safsatası Kemalist rejimin en temel taktiğidir. [...] Elbette TC’nin temel gücü ordu olduğuna göre bu taktiği en çok uygulayan güç o olmaktadır. Daha Kemalizmin şekillendiği dönemde bile, işçi ve köylü hareketleri ya irtica hareketleri olarak veya

(1991), 183.

¹² Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete* (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), 149-150.

¹³ Baskın Oran, “Laiklik-Sekülerlik”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980* içinde (Der.) Baskın Oran, (İstanbul: İletişim, 2011), 22.

¹⁴ Volkan Ertit, “Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik,” *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, Sayı 1 (2014), 103.

¹⁵ Turhan Feyzioglu, *Atatürkçü Düşünce, Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik* (Ankara: AAM, 1992), 106.

irtica ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle ezilmiştir. Bütün Kürt isyanları irticaya karşı mücadele adı altında kamuoyu aldatılarak, iç ve dış ilerici çevrelerin bile desteği sağlanarak bastırılmış, ezilmişlerdir. Bu yılın başlarında ısrarla MİT tarafından İslami Kürt Partisi yaratılmaya ve PKK ile ilişkilendirilmeye çalışılması boşuna değildir.¹⁶

Türkiye'deki laiklik tartışmalarının kökeni, laiklik ilkesinin benimsendiği ve uygulamaya konulduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarına dayanmaktadır. Kuru, bu süreci, din-devlet ilişkileri açısından belirleyici bir "tarihi bağımlılığın" ortaya çıktığı "kritik dönem" olarak nitelendirmektedir.¹⁷ Modern devletin inşasında yeni rejimin önündeki en büyük mücadele öznesi, hâkim din ile monarşinin birlikteliğini simgeleyen *devr-i sabık*'ın varlığıdır. *Devri-sabık*'ın varlığının pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye örneğindeki en önemli sonucu, 'devr-i sabık'a muhalif olan din karşıtı hareketlerin gelişmesidir. Modernleşmenin ve aydınlardaki pozitivist eğilimin başlangıcı olan Osmanlı Devleti'nin son döneminde, sorunların kaynağı olarak İslami kurumların sorumlu tutulmasında ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla Türkiye'de laikliğin, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak görülmesinde monarşinin din ile bütünleşmesi etkilidir. Monarşiye karşı çıkan cumhuriyetçi laikler, dinin kamusal rolüne, siyasete, hatta topluma etkisine karşı tavrı almışlardır.¹⁸ Sonuç olarak, imparatorluktan ulus devlete geçişin temel ayaklarından biri laiklik ve özellikle laikliğin katı ("dışlayıcı") anlamda yorumlanmasıdır.

Ne var ki Türk modernleşmesinin genel seyrine paralel olarak, laikleşme de devlet marifetiyle tepeden inmece bir anlayışla hayata geçirilmek istenmiştir. Devlet yönetiminde laikliğe geçiş, Anadolu'nun büyük kısmını oluşturan köylü nüfusta kafa karışıklığı meydana getirmiştir. Bu kafa karışıklığının devlete karşı bir ayaklanmaya dönüşmesinin en çok bilinen ve dikkat çekici bir örneği, 1925 yılında Anadolu'nun güneydoğusunda Şeyh Said önderliğinde gerçekleşen ayaklanmadır. İsyanın nedenleri üzerine farklı görüşler bulunmakla birlikte, ayaklananların öne sürdüğü en önemli gerekçe, halifelüğün kaldırılması başta olmak üzere devleti ve toplumu dinden uzaklaştırdığına inanılan reformlardır. Gerçekten de laiklik ilkesinin "benimsetilmesi" sürecinde Cumhuriyet'in en çok zorluk yaşadığı topluluklardan biri, geleneksel İslami değerlere ve kurumlara bağlılığı ile öne çıkan Kürtler'dir. Bu bağlamda, 1970'lerin sonunda kurulan PKK'nın, bir taraftan devletin en önemli hassasiyet alanlarından biri olan toprak bütünlüğü ve üniter yapıya bir tehdit olarak ortaya çıkması, diğer yandan devletin büyük değer atfettiği laiklik ilkesine Kürt halkının yaklaşımlarına katkıda bulunması ilginç bir durum oluşturmaktadır. Buradan hareketle, PKK'nın dine, laikliğe ve din-devlet ilişkilerine bakışının nasıl olduğu,

¹⁶ "Türkiye'de Son Siyasal Durum ve İyice Dayatan Devrimci Görevler," *Serxwebun*, Sayı 108 (1990), 13. <http://www.serxwebun.org/arsiv/108/#/12/> (Erişim: 8 Mart 2015)

¹⁷ Ahmet T. Kuru, *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 26.

¹⁸ *A.g.e.*, 31.

hangi kavramlar ve saikler ekseninde şekillendiği ve zaman içinde ve değişen koşullar altında ne ölçüde değiştiğinin ortaya konması önem arz etmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bu hususlar, örgütün kuruluşu ve 1980’ler, 1980’lerin sonu-1990’lar ve 2002’den günümüze kadar olmak üzere üç tarihsel döneme ayrılarak incelenecektir.

2. KURULUŞ DÖNEMİ VE 1980’LER: “SÖMÜRGEÇİLERİN AJAN KURUMU” TARİKATLAR VE “TRUVA ATI” İSLAM

Günümüzde tesiri görelî olarak azalmış olsa da, aşiret ve tarikatlar eskiden beri Kürt halkının siyasi ve sosyal yapısı üzerinde en etkili kurumlardır. PKK’nın bölge insanına anlatmaya çalıştığı sosyalist ideolojinin yaygınlaşmasının ve devlete karşı ulusal direniş çağrısının önündeki en büyük engel, bu döneme kadar çoğu zaman devletle işbirliği içinde hareket etmiş aşiret ve tarikatlardır. Bundan dolayı, örgüt, en yoğun biçimde kuruluş sürecinde olmak üzere, bu iki kuruma karşı her dönemde olumsuz tavır almıştır. Nitekim Öcalan, İmralı yargılamasında örgütün şiddet kullandığı dönemi 1984’ten öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmakta; silahlı mücadelenin 1984 öncesinde bölgedeki ağalara ve şeyhlere, 1984 sonrasında ise devlete karşı yürütüldüğünü ifade etmektedir.¹⁹ Bölgede feodal yapının mirası olarak değerlendirilen bu kurumlarla mücadele, her şeyden önce ideolojik bir zorunluluk olarak görülmüştür. Kuruluş dönemi, PKK söyleminde ideolojik tutumun etkisinin en bariz hissedildiği süreçtir. Bu dönemde PKK, aşiret ve tarikatların “emperyalist” Türk devletine bağlılığı sağlayan ve Kürt ulusal kimliğinin gelişmesine engel olan kurumlar olduğunu iddia etmektedir. Kürtlerin benimsediği Sünnî İslam anlayışının “ululemre itaat” düsturu çerçevesinde devlete bağlılığı telkin etmesi ve etnik milliyetçiliğe hoş karşılamaması, etnik temelli bir isyan hareketi olan PKK’nın İslam’a olumsuz yaklaşmasına yol açmıştır. Nitekim Öcalan, ilk baskısı 1978’de yapılan *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)* adlı kitabında İslam’ı ve aşiretleri, Kürtlerin ulusal direncini kıran sömürgeçilerin “Truva atı” olarak tanımlamıştır:

“İslamlık, Kürt’ün beyninde ve yüreğinde milli inkârı hazırlayan ve kaleyi içten fethetme rolü oynayan bir ‘Truva Atı’ gibidir. Düşünce ve duygu alanında günümüze kadar etkisini duyuran İslamlık, Kürdistan’ı her işgal edenin elinde aynı rolü oynamıştır. Mezhepleri ve tarikatlarıyla yerli ve yabancı feodallerin elinde sömürüyü gözleme, ümmetçiliği geliştirme, milli değerleri unutturma aracı haline gelen İslamlık, Ortaçağ’dan günümüze kadar Kürtlerde milli direnme ruhunu öldüren en büyük ideolojik araçtır. Feodal dönemde Kürtlerin tarihine İslamlık gibi sokulan bir ‘Truva Atı’ da, hainleşen aşiret reisleri ve feodallerdir. Arap egemenliğinin temsilcileri olarak Arap ve Kürtlerden

¹⁹ Arslan Tekin, *İmralı’daki Konuk* (İstanbul: Paraf Yayınları, 2013).

oluşturulan ve kendilerine “şeyh”, “seyit”, “mir”, “emir” gibi lakaplar takılan bu feodaller güruhu, Kürdistan tarihinde en hain kuşaklardan birini oluşturur.”²⁰

Abdullah Öcalan, dini dogmaları Kürt halkının dünyayı doğru yorumlamasının önündeki en önemli engellerden biri olarak görmektedir. Bundan dolayı, örgütün öncelikli amaçlarından biri, bu engellerin kaldırılması için mücadele etmek olarak belirlenmiştir:

“Halkımız dünyayı birçok yönden yanlış ve daha çok dini dogmaların ışığında yorumlamaktadır. [...] O halde gerek militanın bu geri düşünceleri aşarak düşünce kapasitesini ve dünyaya bakış açısını geliştirmesi ve gerekse halka doğru bir bakış açısını benimsetmesi bizim toplumumuzda çok büyük önem taşıyan bir olaydır. Ve bu inkârcı ve çağdışı anlayışlara karşı mücadeleyi gerektirir.”²¹

Öcalan, dini dogmaların Kürt halkı üzerinde egemen olmasının arkasında bölgede etkin olan şeyhleri ve din âlimlerinin bulunduğunu öne sürmektedir. Öcalan, bunları “İslam emperyalist ekollerinin ajan temsilcileri” olarak tanımlamaktadır: “İslam'ın Kürt milli rengine bürünmesi sağlanmadı. Bazı tarikat ve mezhepler var. Bir Said-i Nursî, bir Şeyh Sait var. Hepsi İslam emperyalist ekollerin ajan temsilcileri durumundadır.”²²

PKK'nın kuruluş döneminde genelde dine ve özelde bölgedeki tarikatlara olumsuz yaklaşımının arkasında ideolojik saiklerden daha çok bölgede bir alan kapma mücadelesi bulunmaktadır. Gündoğan, PKK'nın bu dönemde İslam'ı “Truva atı”, tarikatları ve şeyhleri ise “emperyalistlerin ajanı” olarak tanımlamasına ilişkin sorumuza verdiği cevapta bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

“Kürdistan'daki egemen güçlerinin, Türk sistemiyle yeni muhalefete kendini var etme imkânı vermeyen bir bütünleşmesi vardı. Bu soluk aldırılmaz ittifak, piyasaya girmek isteyen yeni muhalefete, yerli egemenlerle onları temsil eden tüm ilişkilere cepheden ve doğrudan bir saldırıyı gerektiriyordu. [...] Onun özgünlüğü, sözünü ettiğiniz “Truva atı”, “sömürgecilerin ajan kurumu” gibi tanımları, kendi dışındaki Kürt örgütlerini de kapsayacak şekilde kullanmasıydı. Bir diğer deyişle alanı PKK'ye kapatan güçler kim olursa olsun aynı suçlamaların konusu olurdu.”²³

²⁰ Abdullah Öcalan, *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)* (Köln: Weşanen Serxwebun, 1993), 25.

²¹ Burhan Semiz, *PKK ve KCK'nın Din Stratejisi: İdeoloji-Algı-Çatışma* (İstanbul: Karakutu Yayınları, 2013), 121.

²² Mahmut Çetin, “İşte Öcalan'ın İslam'a Bakışı”, *Yeni Akit*, 13 Mayıs 2015 <http://m.yeniakit.com.tr/haber/iste-ocalanin-islama-bakis-acisi-67903.html> (Erişim: 26 Mayıs 2015)

²³ Cemil Gündoğan'la 30 Mayıs 2015 tarihinde yapılan mülakat.

Örgüt, 12 Eylül askeri rejiminin dine yaklaşımına yönelik eleştirel bir tutum takınmıştır. Örgütün yayın organı *Serxwebun*'da darbe yönetimi, İslam'ı PKK'ya karşı kullanmakla itham edilmektedir:

“Bizim muazzam kitle temelimiz olması gereken gençlik baştan çıkarılıyor. Din silahı vasıtasıyla bu yapılmıştır. Dinin kullanılması, hem de kullananlar gerçekten dinsiz oldukları halde, gerçek özüne eğilerek gerçekleştirilmiştir. Din ile alakaları olmadığı halde 12 Eylül faşistleri dini iyi kullanarak bu tarikatları çok iyi geliştirmişlerdir. Bu yönüyle, bu silah özellikle Kürdistan'da bizim mücadelemize karşı geliştirildi. Kur'an ayetlerini bildiriler haline getirdiler ve helikopterlerle dağıttılar. Müftü ve vaazcılar camilerde her gün konuşurdular; ‘bunlar teröristler, cenazelerinin namazı da kılınmaz’ dedirttiler. Bütün bu uygulamalar özel savaşın dinsel kılıfı olanıdır.”²⁴

PKK, aynı zamanda, 12 Eylül ve sonrasında devletin dine yaklaşımını gayri samimi bulmaktadır. Öcalan'a göre, Kemalist devlet, önce İslam'ı Kürt halkının kurtuluş mücadelesinin önünü almak için kullanmış, daha sonra ise bu süreçte kullandığı kesimlere laiklik kılıfı altında mürteci muamelesi yapmıştır: “Kemalizmin dine yaklaşımı ikiyüzlüktür. Baştan beri, bir yandan dini siyasete alet katmış, şeyhlere, mollalara, seyitlere dayanmış öte yandan kendini güçlü hissettiğinde bunlara irtica diyerek ve sözde laik olduğunu ileri sürerek din düşmanlığı yapmıştır.”²⁵ Yani, PKK, Kemalist devletin dine desteğini de, laikliğini de “ikiyüzlü” bulmakta; devletin bu değerleri araçsallaştırmasına tepki göstermektedir.

İlginçtir ki PKK, karşılıklı düşmanlık içinde bulunduğu Kemalist devletin Kürt halkını sekülerleştirme konusunda yapmak isteyip de yapamadıklarını kısmen başaran bir örgüttür. Asırlardır İslam'a geleneksel usuller çerçevesinde sıkı bir bağlılık içinde olan, tabir yerindeyse Cumhuriyet'in modernleştiremediği Kürt halkının modernleşmesi/sekülerleşmesi sürecine ciddi seviyede katkı sağlamıştır. Erdoğan'ın, konuyla ilgili sorumuza yanıtında bu etkiye dikkat çekmektedir:

“PKK'nın Kürtlere ‘laik’ yaşam biçimi dayatması ise örgütün kuruluş felsefesinin gereği olarak yapılmıştır. Sekülerleşme ve modernleştirme PKK'nın siyasal projelerinden birisidir, hatta en önemlisidir. Bu anlamda PKK laik/laikçi bir hareketlerdir. [...] Devletin yüz yılda yapamadığını, PKK ve yan unsurları yirmi yılda başarmıştır. Toplumun geleneksel kültürünü, yaşam tarzını, kılık kıyafetini büyük ölçüde değiştiremeyen

²⁴ Abdullah Öcalan, “Özel Savaş Sisteminin Psikolojik Boyutları ve Buna Karşı Yurtseverlik Görevlerimiz,” *Serxwebun*, Sayı 108 (1990), 19.

²⁵ Abdullah Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım* (Weşanen Serxwebun, 2008), 50.

modern Türk devletine karşılık PKK, Kürt kızlarını dağa çıkararak, silahlandırma ve sadece kadınlardan düzenli bir gerilla ordusu oluşturma gibi bir değişimi gerçekleştirmiştir. Böylece PKK eliyle yeni bir kültür dayatılmıştır. Bugün en ücra Kürt köylerinde bunun işaretlerini görmek mümkündür. Kent merkezlerinde ise sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Kürt Siyasal hareketinde artık laik kadının rolü en üst seviyededir ve büyük ölçüde toplumsal kabul de görmektedir.²⁶

Özetle, örgütün söylem ve uygulamalarında ideolojinin önde olduğu kuruluş döneminde ve 1980'ler boyunca, İslam'a ve tarikatlara karşı bir söylem geliştirilmiştir. Bu söylem, örgütün ideolojik duruşuyla örtüşüyor olsa da temelde bölge halkı üzerinde etkinlik sağlamak için feodal unsurlara karşı açılan savaştan kaynaklanmaktadır, yani örgütün sahadaki varlık ve güç mücadelesinin bir yansımasıdır. Aynı zamanda örgütün söylemi, Cumhuriyet'in laikleştirme politikası ile de uyum içindedir. Ne var ki –ironik biçimde- bu dönemde Kemalist Cumhuriyet, dini siyasi amaçlar için kullanmaya yönelirken, Cumhuriyet'in düşmanı PKK, bölgenin sekülerleşmesi için önemli katkılar sağlamakta ve Kemalizm'in laikliğini "ikiyüzlülük" olarak tanımlamaktadır. Örgütün Kemalist Cumhuriyet'in laiklik anlayışına yönelik eleştirileri 1990'larda artarak sürecek, ancak dine yaklaşımında belirgin bir yumuşama yaşanacaktır.

3. 1980'LERİN SONUNDA BAŞLAYAN DEĞİŞİM: CUMHURİYET'İN "İKİYÜZLÜ" LAİKLİĞİ VE KÜRDİSTAN'DA "ASRI SAADET İSLAMI"

PKK'nın 1990'lardaki laiklik söylemini belirleyen iki temel etkenden ilki uluslararası alanda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve sosyalizmin düşüşe geçişi, ikincisi ise Türkiye'de Hizbullah hareketinin güçlenmesidir. Gündoğan'ın dediği gibi, sosyalizmin 1970'lerdeki yükselişi nasıl ki İslam'a ve İslami hareketlere karşı düşmanca bir tavır izlemesini cesaretlendirdiyse, 1990'ların başındaki gerilemesi de dine dair uzlaşmacı bir dile yönelmesini sağlayacaktır.²⁷ Soğuk Savaş sonrası dünya genelindeki sosyalist hareketlerin yaşadığı travma, PKK üzerinde de etkili olmuştur. Öcalan, İmralı'da bulunduğu dönemde geriye bakarak, 1990'larda örgütün ideolojik ve yönetsel bakımdan girdiği sorgulama ve yön arayışı sürecini şöyle anlatmaktadır:

"1995'ler ilk defa kendim de bıkkınlık hissettiğim dönem oldu. Yöntemi aşırı tekrarladığının farkındaydım [...] Resmi toplantılar anlamını yitirmişti. Reel sosyalizmin resmi örgüt terminolojisi artık işlemiyordu. [...] Türkiye solu denilen yapılanmalar aynı nedenle kendilerini çoktan tasfiyeye uğratmışlardı. Bu güçlerin tasfiye olmalarının temel nedeni

²⁶ Abdülbaki Erdoğmuş ile 3 Mayıs 2015 tarihinde yapılan mülakat.

²⁷ Cemil Gündoğan ile 30 Mayıs 2015 tarihinde yapılan mülakat.

sanıldığı gibi 12 Eylül faşizmi değil, kendi iç yapılanmalarının devrimci örgütlenmeye ve siyasi yaşam tarzına gelememesiydi. [...] 1990'dan itibaren Gladio savaşları yoğunlaştıkça ve iç komplolara yansması arttıkça, örgütte ve onun devrimci yaşam tarzında yozlaşmayı da artırdı. Roma'da bulunduğum sırada 1998'deki Kongre'ye gönderdiğim mesajda 'böyle devam ederse ben PKK'den istifa ederim' demekle bu gerçekleri dile getirmek istiyordum."²⁸

PKK'nın yaşadığı kendini sorgulama süreci ile eş zamanlı olarak Hizbullah'ın sahadaki etkinliğinin artması ve PKK'ya karşı ciddi bir rakip olarak ortaya çıkması, örgütün dindar Kürt tabanını Hizbullah'a kaptırmama saikiyle hareket etmesine yol açmıştır. Yağan, örgütün İslam'a karşı ılımlılaştıran yaklaşımını samimi bir anlama çabasından ziyade Hizbullah'ın karşı propagandasını kırmaya yönelik bir taktik hamle olarak değerlendirmektedir:

"Hizbullah ve PKK çatışmaları sırasında PKK'ye karşı kullanılan 'Ermeni', 'dinsiz' gibi iddialar inançlı Kürt toplumunda belli bir etki elbette yaratıyor. [...] Ben 90'lı yılların başında, PKK'nin bütünlüklü biçimde İslam'ı kapsamak, anlamak gibi bir dönüşüm çabası içinde olduğunu düşünmüyorum. Ama bir söylem değişikliği olduğu açık. Daha çok karşı propagandayı göğüsleyebilmek için İslam'ın Kürtlere devlet ve diğer örgütlenmeler tarafından anlatıldığı gibi olmadığını vurgulayarak siyasi etkiyi korumaya çalışıyorlar. [...] Bu tabloda sosyalizm ideolojisine dışsal kimi etkilenimlere açık hale gelmesi mümkün olmuştur. Ama özetle, PKK'nin 1990'lı yılların hemen başında İslami kimi söylemler tutturması, İslamcı kişilerle örgütsel-politik ilişki kurması alan tutma amacıyla bir taktik olarak başlamış ve evet 2000'li yıllarda daha derinlikli bir biçimde İslam Kürt hareketine sirayet etmiştir."²⁹

Gerçekten de 1990'lar PKK ile Hizbullah arasındaki rekabet ve çatışmanın en şiddetli yaşandığı dönemdir. İran devrimine hayranlık besleyen bir grup genç tarafından 1970'lerin sonunda kurulan Hizbullah, 1980'lerde teşkilatlanmasını tamamlayacak ve 1990'ların başında PKK'nin karşısına çıkacaktır. İslami bir hareket olarak ortaya çıkan Hizbullah, PKK'nin dine yaklaşımına çok sert eleştiriler getirecek, örgütü Partiyeye Kâfirin Kürdistan (Kürdistan Kâfirler Partisi) olarak nitelendirecektir.³⁰ Şüphesiz ki bu, dindar Kürt halkı üzerinde

²⁸ Abdullah Öcalan, "Bilimsel Sosyalizmde Bunalım Uluslararası Komplo ve PKK Dönüşümü", *Serxwebun*, Sayı 399 (2015) <http://www.serxwebun.org/index.php?sys=naverok&id=209> (Erişim: 20 Mayıs 2015)

²⁹ Onur Emre Yağan ile 10 Haziran 2015 tarihinde yapılan mülakat.

³⁰ Ruşen Çakır, "Geçmiş, Bugün ve Gelecek Kışkacında Türkiye Hizbullahı," *Birikim*, 22 Nisan 2007 <http://rusencakir.com/Gecmis-bugun-ve-gelecek-kiskacinda-Turkiye-Hizbullahi/739> (Erişim: 15

etkili olacak, PKK için önemli bir tehdit niteliği taşıyan bir söylemdir. PKK, bu tehdide karşılık Hizbullah'ı gerçek İslam anlayışından uzak ve PKK'ya karşı Cumhuriyet'le birlikte hareket eden bir işbirlikçi olmakla itham etmiştir. O yıllarda PKK'ya yakın Özgür Gündem ve Özgür Politika'da köşe yazarlığı yapan Cemil Gündoğan, bu gazetelerde Hizbullah'a karşı yürütülen söz savaşını şöyle ifade etmektedir:

“Kürt Hizbullah'ına gelince, PKK'liler, “laikliğin bekçisi” söylemlerinden çok, “Türkiye'deki Hizbullah, gerçek bir Hizbullah değildir, devletin bir ajan örgütlenmesidir” türünden söylemlerle Hizbullah'a karşı söz savaşını yürütüyordu. [...] Bu yazılardaki açık veya ima yollu iddialara göre Hizbullah, İran gibi anti-emperyalist olmalıydı, ABD'nin Orta Doğu'daki ajanı olan Türk devletinin işbirlikçisi değil.”³¹

Bu konjunktürde PKK, 1970'lerin sonu ve 1980'ler boyunca kullandığı dili gözden geçirmiş ve 1980'lerin sonundan başlayarak İslam'a karşı bir tutumdan İslam'ı sosyolojik bir gerçeklik olarak kabul eden bir yaklaşıma yönelmiştir. Bu değişim, 1990'lar içinde PKK'nın mücadelesini İslam'la telif etme ve destekleme çabasına kadar evrilecektir. Söz konusu değişim, PKK ve bu söylem değişiminin öncülüğünü yapan Öcalan için bir tutarsızlık ve gelgitli bir tavra değil, değişen koşullara ve örgütün ihtiyaçlarına göre pragmatik bir tutuma işaret eder. Bununla birlikte örgüt, bu dönemde temelde laikliği benimseyen duruşunu korumakta, ancak Kemalizm'in laiklik anlayışını sert bir biçimde eleştirmektedir. Öcalan, ilk baskısı 1989'da yapılan *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım* adlı kitabında Kemalist laikliği “Batı işbirliği” olarak tanımlamaktadır:

“Laiklik aslında Batı'nın ve Siyonizm'in çıkarlarını dikkate alan Orta Doğu halklarının ise sınıfsal ve ulusal kurtuluşlarını örtbas etmede kullanılan bir yaklaşımdır. [...] Bir devrim olduğunu, son derece ilerletici bir öge olduğunu kabul etmiyoruz. Bilakis, laiklik, genelde Orta Doğu halklarına [...] dayatılmış bir Batı oyunudur. Bir Batı işbirliğidir.”³²

Öcalan, söz konusu kitabında, Cumhuriyet'in Kürt ulusal direnişini kırmak için bölgedeki tarikatları birer araç olarak kullandığı iddiası ile Kemalist laikliğe yönelik eleştirilerini sürdürmektedir:

“Nakşî tarikatı temelinde Süleymancılık, Kadirilik vb. başka adlar ve kollar altında daha pek çok tarikat da aynı işlevle faaliyet yürütmekte, benzer bir rol oynamaktadırlar. Bunların tümü de ağırlıklı olarak MİT tarafından yönlendirilmektedir.

Şubat 2015)

³¹ Cemil Gündoğan ile 30 Mayıs tarihinde yapılan mülakat.

³² Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, 49-50.

Burada öyle bilinen kara gözlüklü, James Bond çantalı tipler teşekkül etmez; o başı sarıklılar bu işleri yürütenlerin ta kendileri oluyor. Dolayısıyla 12 Eylülle birlikte dozajı daha da artırılan bu tarikatlar furyasını, ülkemizde gelişen ulusal kurtuluş hareketine karşı MİT'in almış olduğu bir tedbir olarak düşüneceğiz. Özellikle Nakşî tarikatının tarihte oynadığı rolünün, bugün de ajan bir tarikat olarak, milleti uyuşturmak için kullanıldığını görmek gerekir. [...] MİT milyonlarca Kürt çocuğunu ve gencini para karşılığında bu tarikatlara bağlamıştır. Böylece ulusal kurtuluşumuzun gençlik ve halk temelini daraltmak, mümkünse yok etmek için çok sinsi ve haince bir politika uygulanıyor. Üstelik bu, halkın dinine bağlılığı ve gelenekler istismar edilerek yapıyor.³³

Öcalan'ın bu yaklaşımı elbette ki mutlak laiklik karşılığı değildir. Öcalan, laikliğin tarikat ve mezheplerin bölgede yaptığı din sömürsünü engellediğini, kendilerinin de bu anlamda laikliği savunan bir hareket olduklarını ifade etmektedir:

“Laiklik, din adına ortaya çıkan birçok gerici, tutucu tavır ve davranışa karşı çıkmakla, kısmen de olsa olumlu bir işlev görmüştür. Bu nedenle tümünü inkâr etmek mümkün değildir. Çünkü din, tarikat ve mezhep adına bir yığın sahtekârlık yapıyor ve korkunç bir sömürü geliştiriliyor. Laiklik ilkesinin bu tür feodal baskı ve sömürü ağına ve halkı uyutma çabalarına karşı çıkması yerindedir. Biz bu anlamdaki laikliğe, yani gerçek laikliğe karşı değiliz. Hatta bu temelde en çok laik olan biziz diyeceğiz.”³⁴

Abdullah Öcalan'a göre, “laik devlet ideası köklü bir devrimden geçmedikçe ütopyik bir ideadır” ve kapitalist modernite, ideolojik hegemonyasını korumak için laikliği kullanmaktadır.³⁵ Öcalan, laik Cumhuriyet'in Kürt hareketine karşı dini kullanarak ve tarikatlarla işbirliği yaparak kapitalist modernitenin Türkiye örneğindeki “ikiyüzlülüğünü” gösterdiğini iddia etmektedir:

“Bu temelde destekledikleri birçok tarikat vardır. Örneğin, Nakşî tarikatı da bunlardan bir tanesidir ve siyasi yönden en çok desteklenenlerin başında gelmektedir. Unutmayalım ki, bu tarikat, daha Yavuz Selim zamanında Osmanlılar tarafından bir ajan tarikat biçiminde örgütlendirilmiştir. Yani yüzyıllardan beri bu temelde kullanılan Nakşîcilik, basit bir olay olarak görülmemelidir. Kaynağım İdris-i Bitlisi'lerin öncesinden alıyor. Ve temsilcileri günümüzde sadece Bitlis'te de

³³ A.g.e., 73- 74.

³⁴ A.g.e., 66.

³⁵ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak* (Köln: Weşanen Serxwebun, 2004), 235.

değildir; ülkemizin Güney'ine, Barzanilere dek uzanmaktadır. Hepsi bugün de hükümetle içli-dışlıdır. [...] Cumhuriyetin laiklik gerçeğinin ikiyüzlülüğünü gösteriyorlar. Bunların laiklikte ne denli riyakâr ve sahtekâr olduklarını bu örneklerle daha da yakından görebiliyoruz.”³⁶

Öcalan'a göre, Cumhuriyet'in laikliğe ilişkin “ikiyüzlülüğünün” bir boyutunu da Diyanet İşleri Başkanlığı oluşturmaktadır. Öcalan, Cumhuriyet'in bir yandan din-devlet işlerinde ayrımı savunmasına karşılık diğer yandan Diyanet kanalıyla dini kullanmasını önemli bir çelişki olarak görmektedir: “ ‘Din ve devlet işleri birbirlerinden ayrıdır’ derler ama bu dinin devlet tarafından en kötü bir biçimde kullanılmasıdır. Türk Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında, dinin son derece boyun eğmeci ve en silik bir tarzda devletçe kullanılmasına hizmet eden bir kurum vardır.”³⁷

Öcalan, Kemalist Cumhuriyet'in laiklik anlayışına yönelik ciddi eleştirilerde bulunmakla birlikte, Kemalistlerin laikliği korumak gerekçesiyle başlattıkları 28 Şubat post-modern darbesini açıkça desteklemekten de geri durmayacaktır. Öcalan, laikliğin Cumhuriyet tarafından suiistimaline karşı olsa da, temelde laiklik taraftarıdır ve laikliğin tehlikede olduğu durumda tavrını “demokratik kaygılar”dan önce “laikliğin korunması”ndan yana koymaktadır:

“28 Şubat süreci, aslında yarım kalan, tam uygulanamayan bir yeniden restorasyon adıımıdır. Raydan çıkan devleti tekrar meşru çizgisine çekme hareketidir. İdeolojik olarak da devlet tarikatlar cumhuriyetine dönüşüyordu. Cumhuriyet, eksik olan laiklik ilkesini tümüyle kaybetme durumuna geliyordu. Laiklik ve hukuk ilkesinden çok uzaklaşmıştı.”³⁸

Öcalan, bir taraftan Kemalizm'i laikliği suiistimal etmekle suçlar ve “gerçek” laikliği savunurken, Hizbullah'ın aleyhte propagandalarına karşı bir atak olarak İslam'ı doğru biçimde anlama çağrısında bulunmakta ve örgütün mücadelesini Kur'an ayetlerine dayandırma arayışına girmektedir: “İslam dinin doğru yanlarını iyi kavramak ve dürüst din adamlarını örgütlemek görevdir. İslam dini ile ulusal kurtuluş arasındaki doğru ilişkiyi Kuran ayetlerine dayandırmak, İslam'ın gerici özünü tasfiye edip olumlu taraflarından faydalanmak ilerici özüne sahip çıkmak gerekmektedir.”³⁹ Öcalan; Emevi, Abbasi ve Osmanlı ile temsil edilen, devlete ve idarecilere itaati emreden ehli sünnet çizgisindeki İslam yorumunun gerçek İslam'ı temsil etmediğini belirterek, gerçek İslam'ın gericiliğe ve emperyalizme karşı en çok direnmek anlamına geldiğini iddia etmiştir: “Gerçek İslam, ta başından beri, Ali'den başlayan, günümüzde de

³⁶ Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, 73.

³⁷ *A.g.e.*, 50.

³⁸ Serdar Bülent Yılmaz, “PKK'nın Laiklik Hassasiyeti”, *Haksöz*, (Haziran 2009). http://rebezenin-yalnizi.blogspot.com.tr/2009/06/pkknin-laiklik-hassasiyeti_3645.html (Erişim: 30 Nisan 2015)

³⁹ Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, 50.

en anti emperyalist tutumlara denk gelendir. Kim en çok direniyorsa, kim bu yüzyılların gericiliğine ve günümüzde de emperyalizme direniyorsa, bizim İslam'ımız o İslamdır diyeceğiz."⁴⁰ Öcalan, böylece, PKK'nın mücadelesini "gerçek İslam" anlayışına dayandırma arayışı içindedir. Öcalan, bir adım daha ileri giderek, Batı emperyalizmine karşı artık İslam'ı kullanmanın vakti geldiğini ifade etmektedir: "Bu konuda İslamiyet eğer iyi bir rol oynayacaksa, ona da bu rolü vererek Batı'ya karşı kullanmak, değerlendirmek, kendini gittikçe dayatan bir görev oluyor."⁴¹ Gelineen noktada, Öcalan, Cumhuriyet'in, özellikle de 12 Eylül rejiminin çok eleştirdiği "dini kullanma" yöntemine kendisi de başvurmaktadır.

Öcalan'ın bu yeni yaklaşımı, *Demokratik Devrimde Halk Serhildanları* kitabında daha açık biçimde kendini gösterecektir. 10 yıl öncesinde İslam'ı "Truva atı" olarak gören PKK lideri, bu kitapta İslam ile sosyalizmi uzlaştırmaya ve örgütün mücadelesini ilk dönem Müslümanlarının davası ile denk tutmaya varan radikal bir söylem değişimine yönelmiştir:

"PKK, aslında hem devrimci sosyalizmin, hem de devrimci İslam'ın Kürdistan'da iç içe uygulanmasıdır. İşte bazı sahte solcular 'Sosyalizmle İslamiyet zıttır' der veya bazı sahte Müslümanlar 'İslamiyet ile sosyalizm zıttır' der. Bana göre zıt değildir. Asr-ı Saadet Müslümanlığı neyse, günümüz PKK'sı odur. PKK, Arabistan'daki Asr-ı Saadet İslam'ının, Kürdistan'da ortaya çıkmış biçimidir. Biraz tarih bilen ve kafasını çalıştıran gerçek Müslümanlığın PKK ile hayat bulduğunu, insanımızın kurtuluşuna en büyük değeri verdiğini ve İslam'ın da amacının bu olduğunu göreceğiz ve büyük mutluluk duyacaktır. Nitekim bazı değerli melleler vardır, kendileri gelip PKK'yı buldular."⁴²

Bu noktada şuna da değinmek gerekir ki Öcalan'ın İslam'a karşı yumuşayan yaklaşımı, temelde dine ve dinin kaynağına bakışında bir değişim hüviyeti taşımamaktadır. Öcalan, "Din, bütün zayıflıklarını kapatmada, korkularını, endişelerini, acılarını gidermede insanoğlu için bir ilaçtır"⁴³ diyerek dinin insan ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkarılan bir şey olduğunu düşünmektedir. Öcalan, Kur'an kıssalarını da Sümer kaynaklarına dayandırmakta, böylece Kur'an'ı ilahi kaynaklı olarak kabul etmemektedir: "İlk ütopya ve destanlar Sümer kaynaklıdır. Cennet ütopyası, Âdem ile Havva'nın yaşamı ve cennetten kovulması, ilk Habil-Kabil kardeş kavgası ve Gılgamesh'in yarı tanrı-insan kişilikli destanı yazılı olarak günümüze kadar ulaşmışlardır."⁴⁴

⁴⁰ A.g.e., 78.

⁴¹ A.g.e., 78.

⁴² Abdullah Öcalan, *Demokratik Devrimde Halk Serhildanları Cilt 1* (Bilim Aydınlanma Yayınları), 117.

⁴³ Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, 17-18.

⁴⁴ Abdullah Öcalan, *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygurluğa AİHM Savunmaları Cilt 1*

Öcalan'ın genel anlamda dinin özelde İslam'ın hakkaniyetine bakışında bir değişim olmadığına göre, dine yaklaşımında yaşanan olumlu değişimin nedeni pragmatik mülahazalara dayanmaktadır. Örgüt, PKK'nın bölgede artan etkinliğine ve aleyhte propagandasına karşı, sahayı Hizbullah'a bırakmama ve dini duyarlılığa sahip halkın gönlünü kazanma amacıyla örgütün mücadelesini İslami kavramlarla destekleme gayreti içindedir. Bu yönelimde 2002 sonrasında AKP karşıtlığı çerçevesinde bir geri adım yaşanacak ve yeniden katı laik söylemin izleri görülecektir; ancak 2009 sonrasında Çözüm Süreci ve Türkiyelileşme politikasının etkisiyle dini referanslar önceki dönemlerden çok daha ileri düzeyde örgütün söyleminde yer almaya başlayacaktır.

4. 2002 SONRASI: "TARİKATÇI" AKP'DEN "ÜMMET" VURGUSUNA

PKK'nın 1980'lerin sonundan itibaren geçirdiği kendini sorgulama süreci, 2000'lerin başında atılan somut bazı dönüşüm adımları ile netice vermiştir. Her şeyden önce bu dönemde örgütün dilinde demokratik söylem öne çıkacaktır. Aynı zamanda örgüt, bu yıllarda sıklıkla yaşanan isim değişiklikleri ile bir kabuk değiştirme süreci yaşamıştır. Öcalan'ın önerisiyle Nisan 2002'de toplanan 8. Kongre'de örgütün ismi Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) olarak değiştirilmiştir. Ardından, örgüt, 2003 yılında KONGRA-GEL (Halk Kongresi) ismini almıştır.⁴⁵ KONGRA-GEL, 17 Mayıs 2005'te aldığı kararla PKK'yı da içine alan çatı örgüt olarak KCK'nın (*Koma Civaken Kurdistan / Kürdistan Topluluklar Birliği*) kurulmasına karar vermiştir. KCK, üst çatı örgüt olmakla birlikte, kamuoyunda genellikle örgütün şehir yapılanması olarak anılmaktadır. Bu dönemde dikkat edilmesi gereken konulardan biri, PKK lideri Öcalan'ın İmralı'da tutuklu bulunması ve örgütün öncelikli hedefinin kurucu liderini özgürlüğüne kavuşturmak olduğu gerçeğidir. Örgütün bu süreçte demokratik söyleme ağırlık verişini Öcalan'ın tutukluluk halini dikkate alarak değerlendirmek gerekir.

PKK, Milli Görüş kökenli bir parti olarak Kasım 2002'de iktidara gelen AKP'ye karşı partinin dini kimliğini sert biçimde eleştiren ve laiklik kaygılarını içeren bir tutum takınmıştır. Bilindiği gibi, bu dönemde geleneksel Kemalist çevreler AKP'yi dinci bir parti olarak görüyor ve Cumhuriyet'in laik niteliğine karşı bir tehdit olarak algılıyordu. Bu karşı çıkış, 2007'de cumhurbaşkanı seçim sürecinde Genelkurmay'ın yayımladığı 27 Nisan e-muhtırası ve Cumhuriyet mitingleri ile zirve noktaya ulaşmıştı. Bu süreçte, PKK/KCK'nın benimsediği söylem, Kemalist çevrelerin yaklaşımı ile büyük oranda örtüşmektedir. Öcalan, ilk AKP hükümeti kurulduktan sonra yaptığı açıklamada iki bakan dışında kabinenin tümünün "tarikatçı" olduğunu ve devrimci Cumhuriyet'in yara aldığını iddia etmiştir. Öcalan, böylece, laik Cumhuriyet'e karşı tehdit olarak algılanan AKP'ye karşı Kemalist sol kesimler ile aynı safta durduğu mesajını vermiştir. Öcalan'ın yaklaşımındaki hassas nokta, 29 Eylül 2004 tarihli avukat

---

(Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001), 224.

⁴⁵ Ergun Aydınoglu, *Fis Köyünden Kobane'ye Kürt Özgürlük Hareketi* (İstanbul: Versus Kitap, 2014), 115.

görüşmesi tutanaklarında görüldüğü gibi, laikliği herkesin dini özgürlüklerini yaşaması biçiminde ele alarak örgütü bütünüyle İslam karşıtı göstermekten kaçınması ve örgütün esasen siyasal İslam'a karşı olduğunu vurgulamasıdır:

“Türkiye’nin çıkışı ılımlı İslam’la olmaz. İslam’a karşı değilim. İslam bir kültürdür, ona edebi bir yaklaşım gerekir. Bunun dışında bir yaklaşım İslam’ın özüne aykırıdır. İslami siyaset sahtekârlıktır, İslam adına politika yürütmek halkı aldatmaktır, halkı soymaktır. Ben laikliği savunuyorum, laiklik herkesin kendi dinini özgürce yaşamasıdır.”⁴⁶

Öcalan’ın laiklik hassasiyeti ve AKP’nin, devleti ve toplumu İslamlaştırma amacını taşıdığına inandığı politikaları karşısındaki tavrı, PKK ile yakın ilişkilere sahip olan Kürt siyasi hareketi Demokratik Toplum Partisi’nin (DTP) politikalarına da yansiyacaktır. Örneğin, AKP’nin MHP ile işbirliği içinde 2008 yılındaki başörtüsü serbestliğine ilişkin yasa değişikliği girişimine, DTP milletvekili Hasip Kaplan şu gerekçelerle karşı çıkmıştır:

“Sınırsız özgürlük hiçbir ülkede yoktur. Örneğin başörtülü bir general göremezsiniz. Asker, hâkim, polis, öğretmen gibi meslek gruplarının kendine özel kuralları vardır. Bu kuralları benimseyen, gider oraya kaydolar. Bu teklife göre türbanlı bir milletvekili de Meclis’e girebilir. Dolayısıyla MHP’nin bu önerisi, dini inanç ve özgürlüklerin sağlanmasını hedefleyen bir öneri değil. Toplumda daha çok tartışma yaratır. Bu haliyle teklifi desteklemeyiz.”⁴⁷

Esasen Kaplan tarafından dile getirilen bu düşüncelerin temelini Öcalan’ın 7 Nisan 2004’teki avukat görüşmesinin tutanaklarında görmek mümkündür. Öcalan, türbanın kamusal alandan uzak tutulmasını Atatürk’ün mirası olarak değerlendirmekte ve Atatürk’ün kadına verdiği değerin göstergesi olarak yorumlamaktadır:

“Atatürk’ün kadın şeyini küçüksemek lazım. Atatürk’le çok uğraştılar. Halen türbanı dayatıyorlar. Basit ele alıyorlar. Türban Atatürk’ün kadın özgürlük çabasına bir darbedir. Kadının özgürlüğünü daha geliştirmek istiyoruz.”⁴⁸

⁴⁶ Azad Badıki, “Kürt Halkının Önderi Abdullah Öcalan’ın 2004 Görüşme Notları”, 80. <https://roj-bas1.files.wordpress.com/2011/10/gc3b6rc3bcc59fme-notlarc4b1-2004.pdf> (Erişim: 5 Mayıs 2015)

⁴⁷ “Türbanın Çözümüne DTP’den Destek Yok”, *Hürriyet*, 17 Ocak 2008. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8048285.asp> (Erişim: 15 Nisan 2015)

⁴⁸ Azad Badıki, “Kürt Halkının Önderi Abdullah Öcalan’ın 2004 Görüşme Notları”, 18. <https://roj-bas1.files.wordpress.com/2011/10/gc3b6rc3bcc59fme-notlarc4b1-2004.pdf> (Erişim: 5 Mayıs 2015)

PKK/KCK ve DTP'nin laiklik kaygıları ekseninde AKP'ye karşı tutumu, vatandaşlık tanımından ana dilde eğitim konusuna kadar pek çok hususta çok farklı düşüncelere sahip oldukları Kemalist çevreler ile aynı doğrultuda gerçekleşmiştir. DTP milletvekili Özdal Üçer, bu duruma şu cümlelerle dikkat çekmiştir:

“Laiklik için veryansın eden Genelkurmay değil miydi? Biz de bölgede aynı şeyleri savunuyoruz. Bizim de olmazsa olmazlarımızdan biri laikliktir. Bize cephe almasınlar zira biz de onlar gibi laikliğin savunucusuyuz. Biz bölgelerimizin irticaya teslim olmaması için büyük çaba sarf ediyoruz. Biz bölgedeki cemaatlere karşı, cemaatlerin toplumsal zararlarına karşı açık bir şekilde mücadele ediyoruz. Bizim üzerinde en fazla hassasiyetle durduğumuz konulardan birisi laiklik. AKP, din istismarı üzerine bir siyaset yürütüyor. Biz bunun karşısında duran yegâne siyasi gücüz.”⁴⁹

2009'dan itibaren Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi ya da Demokratik Açılım gibi adlarla anılan, 2013 sonrasında BDP/HDP heyetlerinin İmralı'yı ziyaretleriyle ise yaygın biçimde Çözüm Süreci diye tabir edilen ve Kürt sorununun barışçıl yöntemler ve demokratik reformlar ekseninde çözülmesini amaçlayan girişim, PKK/KCK'nın AKP'ye yaklaşımını değiştirmiş; buna paralel olarak örgütün katı laik söyleminde de yumuşama yaşanmıştır. Söz konusu değişimin arkasında AKP'nin seçim zaferleri ve pek çok krizden başarıyla çıkması sonucunda kaçınılmaz biçimde güçlü bir aktör olarak kendini kabul ettirmesi de önemli bir faktördür. Yani örgüt, laikliğe karşı bir tehdit olarak AKP'yle mücadele etmek yerine Çözüm Süreci'nde işbirliği yaparak Kürt halkının demokratik hakları adına kazanım elde etmeyi ve bu süreçte Öcalan'ı etkin bir aktör olarak sahneye çıkararak örgüte ve kurucu liderine meşruiyet, mümkünse serbestliğini kazanmasını sağlamayı amaçlamıştır. PKK/KCK'nın AKP'ye karşı duruşunda geri adım atmasının en bariz tezahürü 2013 Gezi Olayları sırasındaki tavrıdır. Esasen PKK/KCK'nın ideolojik söylemi ile Gezi'nin çevreci ve otoriterlik karşıtı direnişçiliği bütünüyle örtüşmektedir. Bu durumda PKK/KCK'nın Gezi direnişine ciddi destek vermesi, hatta örgüte yönelik kitlesel sempati kazanmak için fırsat olarak değerlendirmesi beklenir. Ne var ki bu süreçte örgütü koruma ve Çözüm Süreci kaygıları öne çıkmış ve örgütün Gezi'ye desteği maslahatı kurtarma seviyesinde kalmıştır. Örgütün lider kadrosunda bulunan ve KCK Eşbaşkanlığı görevini yürüten Cemil Bayık bu tutumun nedenini 29 Ağustos 2013'te BBC'ye verdiği mülakatta şöyle açıklamaktadır:

“Birincisi ‘Katılırsak, devlet Türkiye’deki demokrasi güçlerine saldırabilir, eğer katılmazsak saldırı olmayabilir, o zaman bu hareket daha güçlü gelişebilir’ diye düşünüldü. İkinci-

⁴⁹ <http://m.aktifhaber.com/imam-olduren-dindar-pkk-509453h.htm> (Erişim: 15 Nisan 2015)

cisi, ‘Eğer katılırsak Önder Apo’nun başlattığı süreç zarar görebilir. Bunu kullanan güçler olabilir. Özellikle hükümet bunu kullanabilir. Zaten çözüm yönünde adım atmaya pek niyeti yok, bunu da gerekçe yapıp adım atmayabilir’ anlayışı vardı.[...] Bu endişelerle, katılmama ve zayıf katılma durumu yaşanmıştır.”⁵⁰

2011’den başlayarak gündeme gelen dikkat çekici konulardan biri de örgütün Kürtçe ezan, Kürtçe namaz gibi tartışmaları başlatması ve devlete bağlı camilerde Cuma namazı kılmayı reddedip ayrı Cuma namazları organize etmesidir. Bu uygulamalar, bir yönüyle devletin dini tekipleştirici ve tekeline alıcı yaklaşımına bir karşı çıkış niteliği taşısa da, diğer yönüyle örgütün ulus inşa sürecinde dini bir kültürel öge olarak kullandığını ve yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle aslında örgüt, çok eleştirdiği Kemalist Cumhuriyet’in izinden gitmektedir. Bu süreçte Öcalan, İmralı’yı ziyaret eden HDP heyeti ile görüşmelerinde ilk zamanlarında namaz kıldığını, 33 sure ezberlediğini ve üniversitede iken bir kez Necip Fazıl’ın konferansına katıldığını söylemiş, bu ifadeler görüşme tutanaklarına geçmiş ve basına da yansımıştır.⁵¹ Örgütün yayın organı *Serxwebun* dergisinde 2000’lere kadar dini terimlere rastlamak oldukça zordur. Bu dönemde örgütün İslam’la yaklaşma sürecine paralel olarak “mümin”, “inanç”, “Kur’an” gibi kavramlara daha sık yer verilmeye başlanacaktır. Derginin 2014 yılındaki bir sayısında KCK Genel Başkanlık Konseyi imzalı yazıdaki şu satırlar dikkat çekicidir:

“Çağdaş mümin olarak devrimci, derin bir aşk ve inançla yaşar. Bu aşktan yoksunluk inkâr, ikisi arasında seyretmek ise münafıklıktır, oportünizmdir. Münafık inkârcıdan daha tehlikelidir. Kuran’da bile sadece münafıklara davete yer verilmez. Bu çerçevede Önder Apo’nun her kadroda cisimleşmesini öngördüğü ‘fikir-zikir-fiil’ birlikteliğini kişiliğimiz ve pratiğimizde mutlaka yaşamsallaştırmalıyız.”⁵²

10-11 Mayıs 2014’te Abdullah Öcalan’ın önerisiyle toplanan Demokratik İslam Kongresi, PKK/KCK’nın İslam’a sıcak yaklaşımı ve katı laik tutumunu terk etmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Kur’an okuyarak başlanan ve 300’ü aşkın katılımcının iştirak ettiği Kongre’nin ilk gününde “Medine Sözleşmesi”, “İslam’da Zalim, Mazlum ve Adalet Kavramları ve “Ortadoğu’da Barış Arayışı ve Kürt Sorununun Çözümü”; ikinci gününde ise “İslam’da

⁵⁰ Mahmut Hamsici, “Cemil Bayık: Gezi’de Yanlışlar Yaptık”, *BBC Türkçe*, 29 Ağustos 2013. http://www.bbc.com/turkce/cep/haberler/2013/08/130828_cemil_bayik_3_gezi_cemaat.shtml?SThisTwitter (Erişim: 15 Nisan 2015).

⁵¹ Ahmet Hakan, “Öcalan: Ben Eskiden Namaz da Kıldım,” *Hürriyet*, 3 Mart 2013. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22726048.asp> (Erişim: 25 Nisan 2015)

⁵² KCK Genel Başkanlık Konseyi, “Önderlik Gerçeğini Doğru Kavrayalım ve Önder Apo’yu Özgürlüğüne Kavuşturalım” *Serxwebun*, Sayı 385 (2014), 24. <http://www.serxwebun.org/arsiv/385/files/assets/basic-html/page24.html> (Erişim: 15 Nisan 2015)

Savaş, Hukuk, Barışın İnşası" ve "Kadının İslam'daki Yeri" başlıkları altında oturumlar gerçekleştirilmiştir.⁵³ Kongre'nin açılışında okunan ve "Mümin Kardeşlerim" hitabıyla başlayan Öcalan'ın mektubu, 1990'larda başlayan ve 2000'lerde olgunlaşan İslami açılımın en açık ve vurgulu biçimde görüldüğü metinlerden biridir. Öcalan, İslam'ı Suudi Arabistan ve İran'ın temsil ettiği devletçi iki uç noktadan kurtarıp, dinin özündeki doğruya yönelme çağrısında bulunmuştur:

"Özellikle İslam'ın iki büyük merkezi olarak kendini günümüze de dayatan iktidarcı Arabî, Selefi akımlarla İrani Şia akımların devletçilik bağlamında yol açtıkları büyük tahribatlara karşı mekân, halk ve demokrasi merkezli kavramlarla mücadele bayrağı açmayı aynı dinin özündeki doğruya sadakatle bağlı olmanın gereği saymaktayım. İki iktidarcı devletçi merkeze karşı demokratik ve mekân merkezli karşı çıkışların en büyük toplumcu ahlaki ve politik ifadesi olarak İslami yanıt aramayı bulmayı ve iradeleştirmeyi kongrenizin en temel görevi saymakta ve selamlamaktayım."⁵⁴

Öcalan, mektubunda Kürt milliyetçiliğini İslami referanslara dayanarak meşrulaştırma arayışı içindedir:

"Ayette 'Birbirinizi tanıyasınız diye sizi farklı kavimler halinde yarattık' hükmü gereğince çoğulcu, demokratik, eşit ve özgür bir İslami ve birliğinde olan diğer kavimlerin 'milletler birliğini' ifade etmektedir. Kongrenizin hem İslam'ın evrenselliği hem tekilliği bağlamında gerek İslami Milletler Birliği gerekse bağrındaki çoğulculuğun ifadesi olan her mezhebi tekiller sorununa doğru yaklaşımlar ve uygulama esaslarını gerçekleştireceğine dair inanç ve umudumu ifade etmek isterim."⁵⁵

Öcalan, ayrıca, "Kürdistan'daki özgürlük hareketi asla ne bu otoriter laikçi milliyetçi ne de radikal dinci geçinen iki ana merkezli sapkınlığa düşmeyecek ve fırsat tanımayacaktır" diyerek PKK/KCK ile katı laikçilik ve radikal dincilik arasında mesafe koymaktadır. "Hareketimizi Batı'nın ideolojik hegemonyasının bir sonucu olan dini-laik ikilemine boğmamak esastır" sözleriyle de din ve laiklik üzerinden yaşanan ve örgütün de bir dönem tarafı olduğu çatışmaya karşı çıkmaktadır. Tüm bu açıklamalar, örgütün, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başındaki katı laik çizgisinden ılımlı laik çizgiye kaydığını göstermektedir.

⁵³ Zübeyde Sarı ve Sinan Onuş, "Diyarbakır'da Demokratik İslam Kongresi," 10 Mayıs 2014. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140510_kongre_diyarbakir (Erişim: 25 Nisan 2015)

⁵⁴ "Demokratik İslam Kongresi'nde Neler Konuşuldu?" *T 24*, 10 Mayıs 2014. <http://t24.com.tr/haber/demokratik-islam-kongresinde-neler-konusuldu,258065> (Erişim: 25 Mart 2015)

⁵⁵ *A.g.e.*

Elbette ki Kongre’de tüm konuşmalar, Hazırlık Komitesi’nin metni ve sonuç bildirgesi doğrudan PKK/KCK’yı temsil etmemektedir. Ne var ki Öcalan’ın çağrısı ile organize edilen ve açılışında Öcalan’ın mektubu okunan bir toplantı, örgütün İslam’a ve laikliğe yaklaşımı için önemli bir referanstır. Kongre’de sunulan bildirimlerde Orta Doğu’daki Kürtlerin ulus-devletler eliyle yaşadıkları mağduriyetlerin yanında bölgenin yeniden şekillenmesinde İslam’ın oynayacağı belirleyici role dikkat çekilmiştir.⁵⁶ Kongre Hazırlık Komitesi’nin sunduğu metinde ise İslam’ın devlet ve iktidarla özdeşleştirilemeyeceğine ve dinin kültürel boyutunun öne çıkarılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kongre’nin sonuç bildirgesinde de bölgede kalıcı barışın inşası için Medine Sözleşmesi referans olarak kabul edilmiş, Sözleşme’nin birinci maddesindeki ümmet kavramının çok kimlikli, çok dilli ve çok inançlılığa işaret ettiğine değinilmiştir.⁵⁷ Sonuç bildirgesinde yer verilen “Şimdi ise Kürtlerin karşı karşıya kaldığı otoriter laikçi, ulus devletçi, mezhepçi ve ırkçı saldırılar karşısında ümmetin de sorumluluk ve fedakârlık göstermesi gerekmektedir” ifadeleriyle laikçi anlayış Kürtler için de bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Bu mesajlarla ve Kongre’ye farklı İslami kesimlerden katılımcıların davet edilmesiyle, 1970’ler ve 1980’ler boyunca düşman olarak görülen İslami gruplara barış eli uzatılmıştır. Tüm bu yönleriyle Kongre, örgütün kuruluşundan 2014’e kadar İslam’a ve İslami gruplara ilişkin söyleminde yaşanan değişimin ulaştığı son noktayı temsil etmektedir. Öte yandan, devlet eliyle izlenen katı laik politikaların Kürtler için de bir tehdit olarak değerlendirilmesi, örgütün laikliğe bakışı açısından da önemli bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir.

SONUÇ

PKK, kuruluşundan bu yana laik bir devlet yönetimi ve seküler bir toplum anlayışını benimsemektedir. Örgütün bu yaklaşımı, Marksist-Leninist ideolojisinin de gereğidir. Ancak, örgütün laikliğe bakışı, hiçbir dönemde Türkiye’deki Kemalist laik kesimlerde olduğu gibi laikliğe övgüler dizen, korunması gereken kutsal bir değer yerine koyan çizgide cereyan etmemiştir. Ayrıca, örgüt, Kemalist Cumhuriyet’in laiklik anlayışına sıklıkla eleştiride bulunmuş, özellikle 1980’lerde İslam’ın bölgede PKK’ya karşı kullanılmasını “ikiyüzlü” bir politika olarak nitelendirmiştir.

Örgütün dine ve dini kurumlara yönelik söylemi ise zaman içinde ciddi bir değişim göstermektedir. PKK’nın geleneksel olarak devletle uyum içinde hareket eden aşiret ve tarikatları “emperyalistlerin ajan temsilcileri” ve halka devlete itaati telkin eden Sünni İslam anlayışını ise ulusal direniş ruhunu kırmak için bölgeye sokulmuş “Truva atı” olarak nitelendirmesinin arkasındaki ana neden bölgedeki varlık ve etkinlik mücadelesidir. Bu tavır, örgütün ideolojisi ile örtüşüyor olsa da temel saik sahadaki rekabettir, yani PKK, bölgede hâkim unsur olabilmek için feodal yapının mirası olarak gördüğü kurumların etkisini

⁵⁶ Ali Bulaç, “Demokratik İslam Kongresi”, *Zaman*, 12 Mayıs 2014.

⁵⁷ İsmail Avcı, “Demokratik İslam Kongresi Sonuç Bildirgesinde ‘Ümmet’ Vurgusu”, *Zaman*, 11 Mayıs 2014.

kırmak istemektedir. Nitekim örgütün din söyleminin yapısal nedenlere (ideoloji) göre değil de konjonktürel ve işlevsel nedenlere bağlı olarak biçimlendiği gerçeği, 1990'larda ortaya çıkan dine yönelik ılımlı dil ile kendini göstermiştir. Bu kez PKK için bölgedeki en ciddi rakip Hizbullah'tır, yani rakip olarak aşiret ve tarikatların yerini Hizbullah almıştır. Hizbullah'ın PKK'nın "dinsizliği" üzerinden yürüttüğü propaganda örgüte zarar vermektedir. Bunu önlemek isteyen örgüt, mücadelesini İslami kavramlarla açıklamaya yönelmiştir; öyle ki bu yeni dil, örgüt üyelerinin misyonunu "Asrı Saadet Müslümanları" ile denk tutacak seviyeye kadar varmıştır. Hatta Öcalan, mücadeleleri için artık İslam'ı kullanma vaktinin geldiğini açık biçimde ifade etmiştir. Böylece, örgüt, çok eleştirdiği Kemalist Cumhuriyet'in siyasi amaçlar için dini kullanması yöntemine başvuracak, diğer bir tabirle Kemalistlerin laiklik anlayışındaki "ikiyüzlülük" durumuna örgütün kendisi de düşecektir. Bu dönemde örgüt ideolojisinde bir bunalım yaşanıyor olsa da temel fikirlerde ve dinin mahiyetine yönelik bakış açılarında bir değişim yoktur; dine yaklaşımlarındaki değişim, zamanın gerekleri ve örgütün yaşamsal çıkarları bağlamında pragmatik gerekçelere dayanmaktadır.

Örgütün pragmatik mülahazalarla söylem değişimine yönelmesi 1990'lardan 2000'lere geçişte ve 2000'li yılların kendi içinde de yaşanmıştır. 1990'larda dine yönelik yumuşayan dil, 2002 sonrasında AKP'nin bölgede en önemli rakip olarak algılanması ve buna karşı geliştirilen bir tavır olarak AKP'nin laikliğe yönelik bir tehdit olarak görülmesi, örgütün din söyleminde sertleşmeye ve katı laik dilin öne çıkmasına yol açmıştır. Bu süreçte PKK ve örgütle ilişkili siyasi hareket, laiklik kaygıları hususunda Kemalistlerle aynı çizgidedir. Ne var ki Çözüm Süreci ile belirginleşen bir biçimde laiklik hassasiyetleri arka plana itilecek, örgütün önceliğini bu sürecin sağladığı ortamda güçlenmek, liderinin tutukluluğuna son vermek ve Kürt halkı için demokratik kazanımlar elde etmek oluşturacaktır. Örgütle yakın ilişki içinde bulunan Kürt siyasi hareketinin Türkiyelileşme projesiyle de uyum içinde dine yönelik çok sıcak bir dil geliştirilecek, hatta Demokratik İslam Kongresi düzenlenerek bölgenin ve Kürt halkının sorunlarına İslam kaynaklı çözümler üretilmeye çalışılacaktır. Bu gelişmelerin en dikkat çekici yansımalarından biri de Kürt halkının kurtuluş mücadelesinin önündeki en büyük engel olarak değerlendirilen İslam'ın artık yüceltilmesi, laikçi anlayışın ise Kürtler için de bir tehdit olarak tanımlanmasıdır. Konjonktürel gerekler ve örgütün işlevsel ihtiyaçlarına bağlı olarak yaşanan tüm bu dikkat çekici değişim süreci, PKK/KCK'nın laiklik söyleminin örgütün ideolojisinden ziyade pragmatik mülahazaların belirleyiciliğinde şekillendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abdülbaki Erdoğmuş ile 3 Mayıs 2015 tarihinde yapılan mülakat.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Levent Köker. *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

Altunışık, Meliha B. “Güvenlik Kısılcacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* içinde (Der.) Gencer zcan ve Şule Kut, (sf. 329-353), İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.

Avcı, İsmail. “Demokratik İslam Kongresi Sonuç Bildirgesinde ‘mmet’ Vurgusu”, *Zaman*, 11 Mayıs 2014.

Aydınoğlu, Ergun. *Fis Köyünden Kobane'ye Kürt zgrlk Hareketi*. İstanbul: Versus Kitap, 2014.

Badıkı, Azad. “Kürt Halkının nderi Abdullah calan'ın 2004 Görüşme Notları”. <https://rojbas1.files.wordpress.com/2011/10/gc3b6rc3bcc59fme-notlar4b1-2004.pdf> (Erişim: 5 Mayıs 2015)

Bingöl, Arif. *Kürt Sorunu Bibliyografyası*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.

Bulaç, Ali. “Demokratik İslam Kongresi”, *Zaman*, 12 Mayıs 2014.

Cemil Gündoğan'la 30 Mayıs 2015 tarihinde yapılan mülakat.

akır, Ruşen. “Geçmiş, Bugün ve Gelecek Kısılcacında Türkiye Hizbullahı,” *Birlikim*, 22 Nisan 2007. <http://rusencakir.com/Gecmis-bugun-ve-gelecek-kiskacinda-Turkiye-Hizbullahi/739> (Erişim: 15 Şubat 2015)

elik, Hilal ve Halil Ekşi. “Söylem Analizi,” *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 1, Sayı. 27 (2008), 99-117.

etin, Mahmut. “İşte calan'ın İslam'a Bakışı”, *Yeni Akit*, 13 Mayıs 2015. <http://m.yeniakit.com.tr/haber/iste-ocalanin-islama-bakis-acisi-67903.html> (Erişim: 26 Mayıs 2015)

Daver, Bülent. *Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları,1955.

“Demokratik İslam Kongresi'nde Neler Konuşuldu?” *T 24*, 10 Mayıs 2014. <http://t24.com.tr/haber/demokratik-islam-kongresinde-neler-konusuldu,258065> (Erişim: 25 Mart 2015)

Eroğul, Cem. “znel Bir Hak Olarak Laiklik,” *Ankara Üniversitesi SBF Yayınları* 46, Sayı 1 (1991): 183-190.

Ertit, Volkan. "Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik," *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, Sayı 1 (2014): 103-124.

Feyzioğlu, Turhan. *Atatürkçü Düşünce, Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik*. Ankara: AAM, 1992.

Foucault, Michel. *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

Hakan, Ahmet. "Öcalan: Ben Eskiden Namaz da Kıldım," *Hürriyet*, 3 Mart 2013. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22726048.asp> (Erişim: 25 Nisan 2015)

Hamsici, Mahmut. "Cemil Bayık: Gezi'de Yanlılar Yaptık", *BBC Türkçe*, 29 Ağustos 2013. http://www.bbc.com/turkce/cep/haberler/2013/08/130828_cemil_bayik_3_gezi_cemaat.shtml?SThisTwitter (Erişim: 15 Nisan 2015).

"İmam Öldüren Dindar PKK", *Aktif Haber*, 22 Ekim 2011 <http://m.aktifhaber.com/imam-olduren-dindar-pkk-509453h.htm> (Erişim: 15 Nisan 2015)

KCK Genel Başkanlık Konseyi. "Önderlik Gerçeğini Doğru Kavrayalım ve Önder Apo'yu Özgürlüğüne Kavuşturalım" *Serxwebun*, Sayı 385 (2014). <http://www.serxwebun.org/arsiv/385/files/assets/basic-html/page24.html> (Erişim: 15 Nisan 2015)

Kışlalı, Ahmet Taner. *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

Kuru, Ahmet T. *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

Onur Emre Yağan ile 10 Haziran 2015 tarihinde yapılan mülakat.

Oran, Baskın. "Laiklik-Sekülerlik", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980* içinde (Der.) Baskın Oran, (sf.22), İstanbul: İletişim, 2011.

Öcalan, Abdullah. "Bilimsel Sosyalizmde Bunalım Uluslararası Komplo ve PKK Dönüşümü", *Serxwebun*, Sayı 399 (2015). <http://www.serxwebun.org/index.php?sys=naverok&id=209> (Erişim: 20 Mayıs 2015)

Öcalan, Abdullah. "Özel Savaş Sisteminin Psikolojik Boyutları ve Buna Karşı Yurtseverlik Görevlerimiz", *Serxwebun*, Sayı 108 (1990), 19. <http://www.serxwebun.org/arsiv/108/files/assets/downloads/page0001.pdf> (Erişim: 15 Mart 2015)

Öcalan, Abdullah. *Bir Halkı Savunmak*. Köln: Weşanen Serxwebun, 2004.

Öcalan, Abdullah. *Demokratik Devrimde Halk Serhildanları Cilt 1*. Bilim Aydınlanma Yayınları.

Öcalan, Abdullah. *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*. Weşanen Serxwebun, 2008.

Öcalan, Abdullah. *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*. Köln: Weşanen Serxwebun, 1993.

Öcalan, Abdullah. *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa AİHM Savunmaları Cilt 1*. Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001.

Özcan, Gencer. “Ana Muhalefet Hükümetinin Orta Doğu Politikasından Kesitler”, *Onbir Aylık Saltanat: Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi* içinde (Der.) Gencer Özcan, (sf. 217-241), İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.

“PKK’lı Olmak Her Koşulda Yeniden Doğuş Yapabilmektir,” *Serxwebun*, Sayı 108 (1990). <http://www.serxwebun.org/arsiv/108/files/assets/downloads/page0010.pdf> (Erişim: 8 Mart 2015)

Sarı, Zübeyde ve Sinan Onuş. “Diyarbakır’da Demokratik İslam Kongresi,” 10 Mayıs 2014. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140510_kongre_diyarbakir (Erişim: 25 Nisan 2015)

Semiz, Burhan. *PKK ve KCK’nın Din Stratejisi: İdeoloji-Algı-Çatışma*. İstanbul: Karakutu Yayınları, 2013.

Tekin, Arslan. İmralı’daki Konuk. İstanbul: Paraf Yayınları, 2013.

“Türbanın Çözümüne DTP’den Destek Yok”, *Hürriyet*, 17 Ocak 2008. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8048285.asp> (Erişim: 15 Nisan 2015)

“Türkiye’de Son Siyasal Durum ve İyice Dayatan Devrimci Görevler,” *Serxwebun*, Sayı 108 (1990). <http://www.serxwebun.org/arsiv/108/#/12/> (Erişim: 8 Mart 2015)

Wodak, Ruth. “Introduction: Discourse Studies-Important Concepts and Terms”, *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences* içinde (Der.) Ruth Wodak & Michal Krzyzanowski, (sf. 1-29), New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Yılmaz, Serdar Bülent. “PKK’nın Laiklik Hassasiyeti”, *Haksöz*, (Haziran 2009). http://rebezeninyalnizi.blogspot.com.tr/2009/06/pkknin-laiklik-hassasiyeti_3645.html (Erişim: 30 Nisan 2015)